

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

tisch therapeut(e) wordt uitgenodigd om met hernieuwde creativiteit na te denken over de immense rijkdom die identiteit omvat. Het boek is een aanrader voor therapeuten en analytici, beginnend dan wel ervaren, die zich met hernieuwd inzicht willen voortbewegen in de multiculturele wereld waar we vandaag de dag voor staan. Migratie is niet langer weg te denken uit onze samenleving en dit boek biedt de lezer de nodige handvatten om op een respectvolle manier na te denken over en te luisteren naar de impact van dergelijke ervaring op iemands identiteit (in ontwikkeling). Ik acht het boek, los van zijn migratiecomponent, echter ook ten zeerste geschikt voor beginnend analytisch therapeuten, omdat elk van deze hoofdstukken diepgaand belicht hoe een beginnend analytisch therapeut zich in de analytische opleiding en leeranalyse een weg zoekt naar de eigen analytische identiteit. Deze auteurs belichten op een boeiende en persoonlijke wijze hoe hun cultuur en de gebruiken binnen hun eigen training en (leer)analyse hun analytische identiteit mede hebben gevormd.

Anders kijken naar perverse scènes?

Bespreking van

Alessandra Lemma & Paul Lynch (red.) (2015). *Sexualities — Contemporary psychoanalytic perspectives*. Hove/New York: Routledge. ISBN 978 0 41571 866 0, 244 pp., £ 29,99

TRUI MISSINNE

Sexualities — Contemporary psychoanalytic perspectives is een veelomvattend boek. In de inleiding belooft de redactie een wijde waaier aan internationale, verfrissende bijdragen over het complexe en nog steeds

controversiële onderwerp psychoseksualiteit. De lezer mag uitkijken naar nieuwe psychoanalytische wijsheid die bruikbaar kan zijn in het werken met patiënten met diverse seksuele problematieken. Psychoanalytici blijven immers evenzeer als hun patiënten verwickeld in een nooit eindigende strijd om (nieuwe manifestaties van) psychoseksualiteit te bevrijden én te containen.

Na een dergelijke belofte vond ik het eerste en tweede deel van deze bundel (samen goed voor zowat de helft van alle pagina's!) vrij ontgoochelend. In *deel één* vindt de lezer een nogal droge, historische schets van het psychoanalytisch denken over seksualiteit. Dit overzicht lijkt meer thuis te horen in een inleidende cursus van een psychoanalytische opleiding. Wel maakt het duidelijk hoe nieuwe psychoanalytische theorievorming over seksualiteit vaak onder druk van culturele en maatschappelijke veranderingen ontstaat. De psychoanalyse blijkt veel minder vrij van waarden en normen dan ze graag pretendeert. Zo dwong de toenemende tolerantie ten aanzien van homoseksualiteit in vele delen van de hedendaagse samenleving de psychoanalyse tot het herzien van haar verengende denken over deze seksuele variant, niet omgekeerd. (*Deel drie* van het boek is trouwens volledig gewijd aan nieuwe visies op homoseksualiteit.)

Ook het *tweede deel* van het boek dat een revisie van een aantal metapsychologische concepten beoogt, illustreert hoe psychoanalytici zich soms nog evenzeer als de 'leek' zondigen aan een binair, paranoïdeschizoïde denken (zoals bijvoorbeeld in: man versus vrouw, hetero- versus homoseksualiteit, normaliteit versus psychopathologie, hét oedipuscomplex als enig structurend principe met slechts één mogelijke gezonde afwikkeling). Alsof ook psychoanalytici via deze defensieve theorievorming de complexiteit en overweldigende chaos van het onbewuste hopen te bedwingen. Uit dit tweede deel haal ik alleen de inspirerende bijdrage van Mary Target even aan.

Voortbouwend op haar onderzoek met Peter Fonagy rond affectregulatie, spiegeling en hechting stelt ze een interessante hypothese waarvan een echo te horen valt in vrijwel alle bijdragen uit de laatste twee delen van het boek. Dat de moeder — anders dan voor angstige, verdrietige, zelfs agressieve emoties — een bijzondere moeilijkheid ervaart om de *seksualiteit* van haar baby'tje te spiegelen (ervan wegkijken uit ongemak, uit angst de seksuele prikkeling van haar kind alleen maar te vergroten door gemarkeerde en congruente spiegeling), vormt het hart van haar denken omtrent psychoseksualiteit. Dit noodzakelijke, onafwendbare falen — het gedachtegoed van Laplanche die stelt dat de moeder met haar seksualiteit onbewust een enigmatische boodschap in het onbewuste van haar baby binnenbrengt, is nooit ver weg — structureert de menselijke seksualiteit. Immers, dit gemis aan congruente spiegeling van seksuele excitatie zorgt ervoor dat een vreemd element in de psyche van het kind circuleert en er een verlangen teweegbrengt naar een ander die alsnog de overrompelende, destabiliserende ervaring van seksualiteit helpt bewerken. Deze barst in de coherente beleving van het zelf, dit gat drijft de mens ertoe op zoek te gaan naar een partner waarin hij deze niet-gedachte, niet-of-ontoereikend-gereguleerde seksuele excitaties kan externaliseren om die alsnog ten volle te kunnen beleven en gevalideerd te weten. Gelukte en minder gelukte scenario's komen verder in het boek aan bod. Target confronteert psychoanalytici met de vraag of ook zij in hun praktijk al dan niet bewust bang zijn om mee te resoneren met het seksuele verlangen van hun analysant. Zijn ook zij geneigd weg te kijken van erotische spanningen in het veld van overdracht en tegenoverdracht (bijvoorbeeld bij gemis aan een passende <techniek> om die constructief te hanteren)? Neigen ze ertoe die te herbenoemen als iets dat niet echt om seksualiteit gaat? Dragen zij aldus bij tot blijvende disregulatie van seksuele belevingen bij hun analysanten?

Alessandra Lemma werkt verder op deze gedachtegang in haar bijdrage voor het laatste, boeiendste deel van het boek (*deel vier*, revisie van perversies). Geïnspireerd door de ontmoeting met een jonge prostituee én haar eigen psychoanalytisch werken met bezoekers van bordelen, maakt Lemma een onderscheid tussen pervers en niet-pervers gebruik van prostitutie. De jonge prostituee was namelijk getroffen door de blik in de ogen van sommige van haar bezoekers. Anders dan de mannen die ondraaglijke en verwerpelijke stukken van zichzelf schenen te willen evacueren ('They shit on you with their eyes'), leek een bepaald type mannen ('the sadoes') letterlijk iets in haar ogen te zoeken. Lemma suggereert dat deze groep in de blik/*mind* van de prostituee onbewust zichzelf hoopte te vinden. Eerder dan een uitlaat voor gefrustreerde seksuele verlangens of een uitageren van perverse scenario's zou de door haar aangeboden congruente, door het betalen van geld concreet gemarkeerde, spiegeling (het gaat om seks en om niets anders dan seks in een context van aanmoediging en valorisatie) alsnog bijdragen tot de integratie van niet-gereflecteerde, niet-geaccepteerde seksualiteit. De bijdrage van Avgi Saketopoulou, eveneens te vinden in deel vier, vond ik veruit de meest beklijvende van het hele boek. Deze psychoanalytica wil geenszins afbreuk doen aan de klassieker visies op perversie (de meer freudiaanse benadering van perversie als het repetitief, dwangmatig in scène zetten van niet-verwerkte kinderlijke trauma's in een poging die alsnog te bedwingen, of de recentere waarbij perversie wordt begrepen als afweer van psychotische angsten en leegte). Deze traditionelere benaderingen riskeren echter — in sommige gevallen — een onbewuste, wanhopige zoektocht van de patiënt te miskennen. In het <pervers klinisch materiaal> hoort Saketopoulou de hoop alsnog vorm, symbolisering te vinden voor het nog ondenkbare, voor wat tot het incommunicado-domein (Winnicott) van de psyche behoort. Met een sprekende casus illustreert ze hoe extreme, met angst,

pijn en lust vermengde seksuele transgressies een psychische katalysator kunnen vormen. Ze blijken een onvermoede, krachtige toegang tot niet gebonden, sensorieel gebleven, niet in de vrije associatieketting op te nemen stukjes psyche. Meegebracht in de consultatieruimte van een niet rigide, open psychoanalytica die haar eigen onbewuste goed weet af te stemmen op het niet-verdrongen onbewuste van haar patiënt, kunnen deze belevingen van ‘een teveel’ (‘alsof ik uiteengespat werd in oneindig veel splinters’) — niet te verwarren met een psychotische fragmentatie — leiden tot onvermoede psychische groei. Ook niet-seksuele facetten van de psyche kunnen door diezelfde ‘anarchistische’ turbulente storm toegankelijk gemaakt worden voor denken. Het boek, met weliswaar erg wisselende bijdragen, blijkt dan toch de verdienste te hebben onze comfortabele kijk op zogenaamd normale seksualiteit te doorbreken. Het weet de al door Freud belichte, potentiële ontwrichtende, maar ook structurende, creatieve kracht van seksualiteit opnieuw in het licht te zetten. In een bioniaans aandoende oscillerende beweging duiden nieuwe structurerende krijtlijnen betreffende onze psychoseksualiteit op om weer losgelaten te worden zodra ze wederom normerende, beperkende denkkaders dreigen te worden.

Laplanches astronomie van het onbewuste

Bespreking van

Dominique Scarfone (2015). *Jean Laplanche — An introduction*. Vertaling D. Bonnigal-Katz. New York: The Unconscious in Translation. ISBN 978 1 942254 02 7, 144 pp., \$ 49,50

JENS DE VLEMINCK

Reeds bij leven was Jean Laplanche een van de Franse grootmeesters van de psychoanalyse. Lange tijd bleef hij echter ongewild in de schaduw van zijn leermeester Jacques Lacan. Desalniettemin verschenen Laplanches eerste, belangrijke publicaties nog voor die van Lacan in Engelse vertaling. Naast *Vie et mort en psychanalyse* (1970), dat in 1976 op de markt kwam, verwierf Laplanche reeds in 1973 in het Engelse taalgebied een eerste bekendheid met het nog steeds invloedrijke *Vocabulaire de la psychanalyse* (1967). Dit laatste wapenfeit bewerkstelligde dat men Laplanche veelal kende als ‘Laplanche en Pontalis’. Lacan, die pas later (eind jaren zeventig), maar met rasse schreden, aan een Engelstalige vertaalslag begon (te beginnen met *Séminaire XI* en een selectie van teksten uit de *Écrits*), zou Laplanche al snel ook buiten het Franse taalgebied overvleugelen. Laplanches andere teksten raakten slechts traag en met mondjesmaat vertaald. Zijn werk bleef onder de radar en — in tegenstelling tot die van Lacan — bleef diens faam lange tijd beperkt. Beiden moeten echter het freudiaanse voorrecht van een *Standard Edition* vooralsnog ontberen. Net als bij Lacan is er bij Laplanche sprake van een zeer divers aantal vertalers. Deze grote diversiteit op eenzelfde leest schoeien en Laplanches werk voor een Angelsaksisch publiek verder ontsluiten, is een bekommernis die uitgeverij The unconscious in translation alvast ter harte wil nemen. Drie jaar na het overlijden van Jean Laplanche (De Vleminck 2012) verschijnt met Scarfones *Laplanche* een eerste Engelstalige introductie tot zijn oeuvre. De hoofdmoot van het boek omvat een Engelse vertaling van Scarfones haast twintig jaar geleden gepubliceerde, gelijknamige Franstalige boek (Scarfone 1997). Het corpus wordt aangevuld met een nieuwe Engelse vertaling van twee van Laplanches teksten, in samenspraak met Laplanche zelf tot stand gekomen. Het betreft één van zijn vroegste teksten, de met Jean-Bertand Pontalis geschreven ‘klassieker’ *Fantasme originaire*, *Fantasme des origines, origines du fantasme*